

Özel Kütüphanecilerin Meslek Özellikleri*

Marianne Schwarzer- Paul Kaegbein**

Çev: Meral Alpay***

Özel Kütüphaneler ve Görevleri

Tüm bilim alanlarını kapsayan veya bu alanların en azından geniş bir yelpazesini içeren, kural olarak kamu eliyle işletilen devlet, eyalet ve yüksek okul kütüphanelerinden farklı olan özel araştırma kütüphaneleri, geniş ya da dar konu alanları için kurulurlar. Bu sınırlı çerçeve içindeki ödevleri, hizmet verdikleri okura, konusuna ilişkin bilgileri aktarmak, bunun için de gereksinme duyulan bilgilere uygun yayımları sağlamak ve yararlandırmaya hazırlamaktır. İşletmenin "tek kişilik" olması ya da daha büyük karmaşık işletmelerde dallanıp budaklanan bir kütüphane sisteminin ortaya çıkıp çıkmaması, onun işlerini değiştirmez.

Özel kütüphaneleri kuranlar yalnızca devlet ve özel idare kesimindeki kamu kuruluşları değil, özellikle kişi hukukuna dayanılarak örgütlenmiş kurumlardır: Dernekler, iktisadi işletmeler, şirketler, kiliseler v.s. Kurumların bu çeşitliliğine rağmen bu kütüphaneleri yönlendiren kurucuları, kütüphanelerini yönetim ve hukuk alanında, araştırma ve geliştirme işlerinde, üretim ve pazarlamada, kültürel ve toplumsal iletişimde, parasal kaynaklar ve ulaşım alanında destek görebilmek için işletirler.

Kullanıcılar

Bunun için özel kütüphaneler, yararlanılmaya hazır bulundurdukları dermeleriyle, bağlı buldukları kurumun iş çevrelerine çoğu zaman demir atmış gibidirler ve nisbeten değişmeyen bir kullanıcı topluluğuna hizmete yönelmişlerdir. Firmanın veya enstitünün bilimsel araştırma yaparak çalışanları,

* Alman Kütüphane Demeği'nin 5. Bölümü / Özel Kütüphaneler Çalışma Kurulu'nun isteği üzerine hazırlanmıştır.

** Köln, daha önce Kekulo-Bibliothek, Bayer AG, Leverkusen; Lehrstuhl für Bibliothekswissenschaft der Universität zu Köln

*** İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü Başkanı

derneğin üyeleri, kurumun işbaşında bulunan ve karar veren yetkilileriyle onların yönettiği kişiler bunların kullanıcısidir. Bu kullanıcıların yaptıkları işlerde en iyi şekilde desteklenmesi, özel kütüphanenin en saygın ve en önemli ödevidir. Sınırlı kullanıcı çevresi, kullanıcının kütüphanecilik hizmetleri hakkında bilgilendirilerek yetiştirilmesine olanak sağlayacak yüksek bir ekonomik yarar ortamının hazırlanmasına yol açar; bu sayede de her bir kullanıcı özel kütüphanenin yardımcı araçlarını kendi başına kullanmayı öğrenir.

Ortaya çıkan kullanıcı isteklerini olabildiğince çabuk yerine getirmek, özel kütüphanenin verimliliğinin en önemli ölçütüdür. Kütüphaneyi kuranlar bu amaç için ona para yatırır. Kütüphanenin burada kanıtlaştığı hizmet becerisi, onun yararlı olup olmadığının ölçüsü olur. Böylece kütüphanenin personel, araç ve gereç giderleri bakımından desteklenmesine o zaman karar verilir. Bunun için özel kütüphanenin kaderi -her şeyden önce özel sektörde- sadece onu kuran kuruma bağlı kalmaz, aksine o kuruluş içinde, sürekli yeniden yenilenerek ispatlanması gereken yararlılığının kabul edilmesine bağlı olur. Özel kütüphanenin kendini kabul ettireceği yer kullanıcılarıdır. Kullanıcılar kütüphanenin hizmet düzeyi hakkındaki görüşlerini dile getirerek kütüphane kurucularını sağlama ve bilgilendirme politikaları konusunda olduğu gibi personel politikasında da etkilerler.

Özel kütüphaneciler ve kütüphanelerinin kullanıcıları, aynı patronun örgütüne bağlıdır ve bunun için de bu örgüte yönelik çalışırlar. Kütüphanede çalışanlar çoğu kez kullanıcılarını tanırlar, onların çalışma alanlarını bilirler; onlarla kişisel görüşmeler yapabilirler. Bu yolla, kütüphanede çalışanlar kendilerinden beklenen hizmetleri en iyi biçimde yapmaya yönlendirilmiş olurlar. Kullanıcı isteklerinin çabuk karşılanması, özel ve sorun çözümleyen işleri öngörür. Bunun için özel kütüphanecinin sadece kendi kütüphanesi içindeki tüm iş akımlarını bilmesi yetmez, kurumlarının değişik bölümlerinin belirgin görevlerini bilmeleri de kendilerinden beklenir. Bu bilgiler yeri geldikçe kullanılabilir, ekonomik sonuçlara dönüştürülebilir. Özel kütüphanelerdeki kütüphanecilik tavrı, güçlü bir takım çalışması demektir. Başarılı bir iş için iyi bir işletme havası önkoşuldur; insanların olumlu ve birbirlerine bağlı olarak çalışmaya yöneltilmesi, emir-komuta zinciri içinde düşünmekten vazgeçmeğe alıştırılması ve işletme içinde yeterli bilgilendirmenin sürekliliğinin sağlanması, doğru olur.

Bilgi Aktarma

Bu günün özel kütüphanesi en geniş anlamıyla özellikle konusal bilgilendirme yapar. Kitap, dergi, vb. yayın aktarımı, sağlama kataloglama ve sınıflandırma gibi geleneksel kütüphanecilik ödevlerine, bilgi ve belge alanından

aynı derecede önemli yeni ödevler de eklenmiştir. Bununla bağlantılı olarak olgusal bilgilendirme gittikçe artan bir ağırlık kazanmaktadır. Bilgi kitlesinin durmadan büyümesi sonucunda artık hiçbir özel kütüphane, kullanıcılarının hepsinin birbirinden farklı bilgi ihtiyacını sırf kendi dermesiyle karşılayabilecek durumda değildir. Kütüphaneler aralarında kuracakları işbirliğinden yararlanmaya yönelmeli, kendi bilgi sistemlerinden ya da piyasadaki bilgi sistemlerinden yararlanarak kullanıcıyı için konusal tarama yaptırma, kapsamlı bilgi toplama ve hizmete sunma durumunda olmalıdır.

Bilgi aktarımı işine gereği gibi değer verilebilmesi için çağdaş işletme tekniği ve elektronik bilgi işlem tesisatı gerekir. İşine uygun yetiştirilmiş bir yöneticinin yönetiminde, piyasadaki sistemler sınanmalı; öteki kütüphanelerle bilgi alışverişinde (değiş tokuş) bulunulmalı ve tek başına bir kütüphane için en elverişli çözüme ulaşılmalıdır. Elektronik bir bilgi işlem tesisatının kuruluşu - ister kişisel düzeyde isterse bir ağa girerek olsun- işletme örgütüne uygun hazırlanmalıdır. Çalışanların bu konuda bilgilendirilmeleri kaçınılmazdır. Bunun için de akım diyagramları ve görev dosyaları yapılmalıdır.

Erişim

Her yayın taramada ve belgelendirme projesinde özel yazıların büyük bir kısmının konusal ve biçimsel sınıflandırılmasının önceden hazırlanmış olmasına, ayrıca başka bilgilendirme hizmetleri ya da veri bankaları kanalıyla bu hizmetlerin elde edilebilir durumda bulunmasına özen gösterilmelidir. Başka veri tabanlarını kullanmanın ekonomik olup olmadığı yine de mutlaka belirlenmeli, uygun görülürse ancak ondan sonra harekete geçilmelidir.

Çok basamaklı elektronik bir kütüphane sisteminde, her üyenin değişik özel kütüphanesinin birbirleriyle bütünleştirilmesi olanağı vardır. Kütüphanelerin her biri kendi konu başlıklarını, işaretlerini ve özel yer numaralarını örneğin merkezde biriken verilere katabilirler.

Kataloglar için bibliyografik tanımlar, çoğu zaman kütüphanenin kendi kurallarıyla ya da yeni alfabetik katalog kurallarına göre yapılır. Özel kütüphanelerde genellikle bir alfabetik katalog bir de konu katalogu kurulur. Katalogların dış görünümü, özel kütüphanenin kapsamına ve donanımına bağlıdır. Kataloglar karton fişlere, sayfalar halinde, mikroform çıktılar ya da OPAC olarak hazırlanır. Katalog verilerinin elektronik bilgi işlem desteğiyle hazırlanması, katalog kütüphanelerarası ödünç alıp vermeye açılırken bibliyografik ve özel konu verilerine göre yapılan taramalarda, kendi verilerinin kolayca kullanılabilirdiği bir veri tabanının kurulmasına da yol açmış olur.

Yayın Sağlama

Bir özel kütüphanede toplanan yayınlarla kurulan derme, her bir konu alanına uygun olarak farklı yapılır ve çoğu zaman bir araştırma kütüphanesindekilerden daha özel yayınlar bu dermede bir araya getirilir. Araştırmacı için yüksek öncelik ilk elden yayınlardır; fakat yine de ikincil yayınlar hakkında sürekli bilgilenmekten vazgeçemez. Basılı eserler yanında "kitap dışı belgeler" de gittikçe artan bir önem kazanmaktadır.

Bir kullanıcı belli bir kitap istediği zaman, bu kitabın özel kütüphaneye satın alınarak dermeye katılıp katılmayacağı veya uygun bir başka kütüphaneden ödünç alınarak elde edilip edilemeyeceği ya da fotokopi yoluyla getirtilip getirilemeyeceği mutlaka açıklığa kavuşturulmalıdır. Son durum söz konusuysa kitabın hangi kütüphanede bulunduğu, az önce anlatılan yer numarası kayıtlarıyla, saptanması en hızlı yoldur; ya da -bu arada fazla masraf ortaya çıkıyorsa- en elverişli dolaysız yol seçilmeli, gerekirse yurt dışından getirilmelidir. Veri bankaları merkezleri bu işte, önemli yardımcı kuruluşlardır. Bu sağlama yollarının hepsinde çevrimiçi siparişler (online-ordering) gittikçe artan bir önem kazanmaktadır.

Her kütüphane, sağlamak istediği yayınları piyasada bulunan farklı yayınlar arasından eleştirel bir seçimle saptamalıdır. Bu seçimi yapabilmek için konu alanını bilmek ve kütüphanenin dermesini tanımak gerekir. Konu uzmanlarının satınalma kararına, kütüphaneciler de katılmalıdır. Gereksinim duyulan yayının çabuk, güvenilir ve elverişli fiyatla sipariş edilmesi için satın alınacağı sektörün iyi bilinmesi gerekir. Bu yolla zaman içinde kazanılmış know-how özellikle satıcıların değerlendirilmesinde kullanılır. Kitapçılarla kütüphane arasındaki bağlantılar, kitap pazarını gözlemeğe ve alışverişteki anlaşmayı optimal işbirliği doğrultusunda yapmağa yarar.

Piyasadan elde edilemeyen ve ele geçirilmesi zor olan yayınlarla, yeni yayın türlerinin satın alınması oldukça güç bir iştir. Özel kütüphanelerde bütçeden bunlara düşen pay nisbeten yüksektir. Bu çeşit yayınların bazıları ancak kütüphanenin kendi kurumunun yayınlara karşılık yapılan değiş tokuşla sağlanır. Dermenin güncel olmasını gerektiren nedenler yüzünden sağlama işlerinin özellikle abone ödentilerinin hesap işlemlerinin hızla yapılması, ardından kütüphaneye gelmiş olan yayınların kataloglanıp sınıflandırılması çabucak gerçekleştirilmelidir.

Özel kütüphanelerde artık kullanılmayan yayınların ayıklanarak dermeden çıkarılması, gittikçe daha çok dikkat edilmesi gereken bir konu olacaktır ve bu ayıklama hem ekonomik kaygılardan hem de kütüphanenin bağlı

bulunduğu kurumun yeni ilgi alanlarına ve etkinliklerine destek verecek şekilde dermeyi yönetme gereğine inanan görüşten kaynaklanır. Bu sırada, ayıklanmış yayınların ileride kullanılması söz konusu olduğunda, arşiv karakterli başka bir kütüphaneden çabucak elde edilebilir olmasına da özen gösterilmelidir.

Özel Kütüphanecilerden Beklentiler

Özel kütüphaneciler değişik işlevli görev alanlarında çalışmak zorundadır. Bunun için kendi konularında sürekli yenilenme ihtiyacı yanında, kütüphane, bilgi ve belge alanlarındaki toplantı ve seminerlere de katılmalıdırlar. Böylece yalnız sürekli gelişmekte olanla birlikte olmakla kalmaz, yeni gelişmeleri ve yeni bilgilendirme tekniklerini günü gününe öğrenip, bunların kendi kurumlarındaki planlamada dikkate alınmasını ve yerleştirilebilmesini de sağlar.

Pazar araştırması konusu, bilgilendirme eyleminde yüksek bir değer taşır. Hem gelecekteki yatırımlar, hem de proje çalışmalarına katılmak için gerekli temeli oluşturur. Kamu oyu oluşturma çalışmalarıyla, aynı zamanda kendi binasındaki değişik çalışma alanları arasında kurulan bağlantılar yardımıyla, özel kütüphanenin okurlarından da yeni planlar ve gelişmeler için uygun destek sağlanabilir. Bu arada işletme maliyetleri de şeffaflaştırılmalıdır. Kütüphanenin kendi etkinlikleri ve hizmetleriyle, örneğin bilgi işlemin uygulanmasıyla ortaya çıkan masrafları, kısmen dengeleyebilmek için personel kısıtlaması (Bunlar arasında çalışma zamanı kısaltmaları ve annelik iznini uzatma da olabilir.) açıkça anlaşılır şekilde belirlenmeli ve tanımlanmalıdır.

Tek başına tüm işlerden sorumlu olan daha küçük kütüphanelerdeki özel kütüphaneciyle daha büyük kurumlardaki özel kütüphane yöneticilerine sadece kütüphanecilik bilgisi ve kütüphane yönetiminin sorunlarına ilişkin yöntem bilgisi, kapsamlı da olsa tüm alanlar için yeterli olmaz; bunlara ek olarak çağdaş yöntemlerle örgütlenmiş ve etkinlikleriyle her an hizmete hazır bir kütüphane için teknik yeniliklere açık, iyi bir işletmecilik bilgisi de gereklidir. Kütüphaneciler kendi görevlerinin hizmet verdikleri kurum içindeki yüksek değerinin bilincinde olmalı; proje ve ekip çalışmalarına her an katılmaya hazır olduklarını da açıkça göstermelidirler. İnsanı dikkatlice yöneten, onun yaptıklarını takdir eden bir yönetim anlayışıyla, birlikte çalışanlar kendi sorumluluklarının bilincinde olarak hizmetlerini çabuk yapmaya yönlendirilebilir. Bu yönlendirme özel kütüphanede çalışan genç elemanların yetiştirilmesi için de geçerlidir.

Görevlerin yerine getirilmesinde önemli bir katkı da kütüphanenin bilgilendirme olanakları hakkında, kullanıcının sürekli taze bilgilerle

donatılmasıdır. Okura yönelik bilgilendirme malzemesi hazırlanmalı, yerinde ziyaret ve açıklamalarla kullanıcı eğitimi verilmelidir. Kullanıcılar öneriler yapmak üzere uyarılmalı; önerileri inceleneli; mümkünse uygulamaya geçirilmelidir. Özel kütüphanecilerle kullanıcıları arasındaki mesleğe yönelik bireysel ve olumlu ilişkiler, sunulan bilgilendirme teknikleriyle dermenin daha etkin kullanımı için gerekli önkoşulu böylece oluşturduğu gibi, kütüphaneye yatırılan paraların daha verimli kullanılmasını da sağlamış olur.

Sözü edilen iş alanlarının çoğu belgelerin de etkinliğine girer. Belgelerle özel kütüphanecilerin etkinlikleri en yoğun bir biçimde özel kütüphanede birbiri içine girer. Uyumlu çalışabilen özel kütüphaneci ve belgeci için burada meslek alanında iyi bir düzeye yükselme olanakları daima vardır.

Sonuç

Özel Kütüphanecilerin etkinlik alanları yalnızca meslek bağlamında değil, kütüphanelerin herbirinin durumuna -kamu ya da özel sektör olmasına- göre ve büyüklüğüne göre de görev bağlamında farklılık gösterebileceği için -örneğin kütüphaneciliğin çeşitli öğretim düzeyi ya da eğitim yolları açısından bakıldığında ortaya çıkan- çok ayrıntılı açıklamalardan bu yazıda bilinçli olarak kaçınılmıştır. Bu yazının dileği, daha ziyade özel kütüphanecilerin işini genel olarak göstermek üzere, özel kütüphanenin her türü için geçerli ana hatları öz olarak ve ortak kavramlarla ortaya koymaktır. Böylece gizil meslek adaylarına, uygulamada kendilerini bekleyen iş alanlarını gösterilmek istenmiş; aynı zamanda özel kütüphanecileri yetiştiren ve geliştiren kurumların, özellikle yüksek okulların çalışanlarına, bu alanda geleceğin ağırlık noktalarının nerede bulunacağı da anımsatılmaya çalışılmıştır.

Özel Kütüphaneler ve Etkinliklerine ilişkin Seçme Kaynakça

Wolfrudolf Laux: Spezialbibliotheken und ihr Umfeld. In: Verband der Bibliotheken des Landes Northeim-Westfalen. Mitteilungsblatt.N.F.39 (1989) S.45-50

Entwicklung und Aufgaben von Spezialbibliotheken in den neunziger Jahren aus der Sicht fachspezifischer Arbeitsgemeinschaften. In: Spezialbibliotheken in den neunziger Jahren (Leverkusen 1989) S.152-222. Darin: Parlaments und Behördenbibliotheken . Von Hubert Rothe (S.152-164) ; Juristische Bibliotheken. Von Dietrich Pannier (S.165-176) ;...Agrar-Bibliotheken. Von Wulf P.Kirchner (S.177-187) ; Kunstbibliotheken... Von Bernd Evers (S.188-195) ; Evangelische Bibliotheken. Von Irmtraud Kleingünther (S.196-202) ;Katholische wissenschaftliche Bibliotheken ...Von Hermann-Josef Schmalor (s.203-215).

Arbeitshilfen für Spezialbibliotheken. Bd.1 : Erwerbung. Berlin 1983. 197 S.; Bd.2: Literaturversorgung (Benutzung). Berlin 1884. X, 268 S.; Bd.3: Information und Dokumentation

(IuD). Berlin 1986. 256 S.; Bd.4: Bibliothekstechnik. Berlin. 1987. 252 S.; Bd.5 : Arbeitsplatzcomputer. Berlin 1987 151 S.; Bd.6 : Einband und Buchpflege, Signaturen und Beschriftung. Berlin 1990. 211 S.(DBI-Materialien. 25. 38. 61. 65. 68. 94)

Özel Kütüphanecilerin Yetiştirilmesine İlişkin Seçme Kaynakça

Wolfrudolf Laux : Aspect of education and training for library and information Professionals in the Federal Republic of Germany. In : Libri 40 (1990) S. 101-11

Franz Fishcher : Generalist und Spezialist. Überlegungen zu einer Neustrukturierung der Ausbildung für die Informationsberufe. In : Wissenschaftliche Information im europaeischen (Leverkusen 1991) S. 255-288.

Paul Kaegbein : Aus-und Fortbildung für Spezialbibliotheken. Erste Ergebnisse einer Umfrage. In : Ebd. S.289-295.

Franz Fischer : Die Qualifizierung von Diplom-Bibliothekaren (GWB, GWBD, ÖB) für Taetigkeiten in wissenschaftlichen Spezialbibliotheken durch die bibliothekarische Ausbildung. Ergebnisse einer Umfrage. In : Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie 37 (1990) S. 307-321.

Wolfram Neubauer : Die Ausbildung der Bibliotheksreferendare an den Ausbildungsinstituten aus der Sicht von Spezialbibliotheken und aehnlichen Einrichtungen. In : Die theoretische Ausbildung der Bibliotheksreferendare (Berlin 1991) S. 42-52.

Detlef Skalski : Kooperationsmöglichkeiten zwischen den bibliothekarischen Ausbildungseinrichtungen und Spezialbibliotheken und deren Notwendigkeit bei der Bewaeltigung der Probleme und Aufgaben der 90er Jahre. In : Spezialbibliotheken in den 90er Jahren (Leverkusen 1989) S.216-22.

Das Berufsbild der
Spezialbibliothekare,
Bibliotheksdienst 26. Jg.
(1992), H.5 S.619-625'den
çevrilmiştir.